East African Journal of Swahili Studies, Volume 7, Issue 1, 2024
Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

East African Journal of Swahili Studies
eajss.eanso.org
Volume 7, Issue 1, 2024
Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475
Title DOI: https://doi.org/10.37284/2707-3475

EAST AFRICAN NATURE & SCIENCE ORGANIZATION

Original Article

Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta

Waithiru Kago Antony[1], Wendo Nabea[1] & Sheila Wandera-Simwa[1]*

[1] Chuo Kikuu cha Laikipia, S. L. P. 1100 – 20300 Nyahururu - Kenya.
[*] Barua pepe ya mawasiliano: kagoantony3@gmail.com

DOI ya Nakala: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

Tarehe ya Uchapishaji:

20 Juni 2024

Istilahi Muhimu:

Anthroposenia, Bustani ya Edeni, Kukuuza, Uhakikimazingira, Vifaa, Vipuli vya Figo.

IKISIRI

Makala haya yametathmini nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia katika riwaya mbili za Emmanuel Mbogo: Bustani ya Edeni na Vipuli vya Figo, na moja ya Katama Mkangi; Mafuta. Kwa jumla, anthroposenia humlaumu binadamu pekee kama asili ya uharibifu wa mazingira ulimwenguni. Waandishi hawa wawili wamefanikiwa kusawiri nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia kupitia riwaya zao teule. Lengo kuu ya makala haya lilikuwa kujadili nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia katika riwaya tatu zilizotajwa. Riwaya hizi tatu zilisomwa na mtafiti, kisha data iliyodhihirisha nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia ilitongolewa mintarafu ya lengo la makala haya. Ikizingatiwa kwamba utafiti wa makala haya ulitumia mbinu ya upekuzi-changanuzi wa yaliyomo katika ukusanyaji data, mtafiti alichanganua data baada ya kuyatongoa yaliyokuwamo kwa kuongozwa na baadhi ya nguzo kuu za Nadharia ya Uhakikimazingira ili kuafiki nia ya makala. Baadhi ya nguzo hizo ni maendeleo endelevu, utandawazi na uongozi mbaya. Deta iliwasilishwa na kuchanganuliwa kwa njia maelezo ilhali uchanganuzi wa data ulihusisha mbinu ya kithamano. Suala la utafiti lililonuiwa kutatuliwa na makala haya ni kuongeza kanoni ya anthroposenia kama taaluma. Ilibainika bayana kuwa, waandishi wa riwaya hizi tatu wamefanikiwa kusawiri nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia kupitia matumizi ya vifaa kama vile jaa la taka, viwanda, mvua na matope, fedha, simu na tarakilishi, pamoja na kitanda na mafuta.

APA CITATION

Antony, W. K., Nabea, W. & Wandera-Simwa, S. (2024). Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta. *East African Journal of Swahili Studies*, *7*(1), 297-307. https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996.

CHICAGO CITATION

Antony, Waithiru Kago, Wendo Nabea and Sheila Wandera-Simwa. 2024. "Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta". *East African Journal of Swahili Studies* 7 (1), 297-307. https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996.

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

HARVARD CITATION

Antony, W. K., Nabea, W. & Wandera-Simwa, S. (2024) "Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta", *East African Journal of Swahili Studies*, 7(1), pp. 297-307. doi: 10.37284/jammk.7.1.1996

IEEE CITATION

W. K. Antony, W. Nabea & S. Wandera-Simwa "Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta", *EAJSS*, vol. 7, no. 1, pp. 297-307, Jun. 2024.

MLA CITATION

Antony, Waithiru Kago, Wendo Nabea & Sheila Wandera-Simwa. "Nafasi ya Vifaa katika Kukuuza Anthroposenia katika Riwaya za Emmanuel Mbogo na Katama Mkangi: Mfano wa Bustani ya Edeni, Vipuli vya Figo, na Mafuta". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 7, no. 1, Jun. 2024, pp. 297-307, doi:10.37284/jammk.7.1.1996.

UTANGULIZI

Ingawa ni jukumu la binadamu kuyahifadhi na kuyatunza mazingira, mara nyingi huwa chanzo cha uharibifu na uchafuzi wa mazingira kutokana na shughuli zake za kujiendeleza, hasa za kiuchumi (Waithiru, 2022b). Waithiru anaongeza kuwa, katika shughuli zake za kujiendeleza, binadamu hutumia vifaa ambavyo hukuuza na kuiendeleza anthroposenia kwa namna aina aina. Anthroposenia ni kipindi ambacho hushuhudia uchafuzi na uharibifu mkubwa wa mazingira kama zao la shughuli za kila siku za binadamu ulimwenguni (Angus, 2016; Moore, 2016; Ellis, 2018; Feder, 2021; Reno, 2022; Sklair, 2022; na Wallenhorst na Wulf, 2023). Watunzi Mbogo na Mkangi katika riwaya zao tatu zilizohakikiwa katika makala haya waliashiria nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia kupitia matumizi ya vifaa.

Nadharia iliyoongoza uchanganuzi wa data ni ile ya Uhakikimazingira. Nadharia hii iliasisiwa na Glotfelty na Fromm (1996). Hushikilia msimamo kuwa, binadamu huingiliana na hutagusana na mazingira yake moja kwa moja. Maingiliano haya humpelekea kusababisha upujufu wa mazingira bila kumaizi hatari inayomkodolea macho kila uchao (Waithiru, 2022b; Garrard, 2023; na Filipova, 2023). Ingawa nadharia hii ina nguzo zaidi ya saba kuu, ni nguzo tatu kuu zilizoongoza uchanganuzi wa data ya makala haya. Nazo ni: maendeleo endelevu, utandawazi na uongozi mbaya. Makala haya yalifanikiwa kujadili nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia katika riwaya za *Bustani ya Edeni*, *Vipuli vya Figo* na *Mafuta*.

MATUMIZI YA VIFAA

Kifaa ni kitu chochote kinachotumika kwa ajili ya kufanyia shughuli fulani (BAKITA, 2022; Wamitila, 2022; TUKI, 2006; 2013; 2014). Samsoni anaeleza kuwa, katika kiwanda cha kemikali cha *Saga Saga Chemical Industry*, vifaa vinavyotumiwa vinapalilia uharibifu na uchafuzi wa mazingira na hatimaye maangamizi. Wafanyikazi walipokuwa wakiendelea na kazi wakidhani kuwa mambo yote yalikuwa shwari, bomba la gesi na jingine la asidi yalikuwa yanavuja kidogokidogo. Kwa mujibu wa Wamitila (2022), Mdee na wengine (2015), Ndalu na wengine (2014) na TUKI, (2014), gesi ni kitu kama hewa ambacho kikiwashwa huwaka na huweza kutumiwa kupikia au kwa shughuli nyingine. Kadhalika, wanaeleza kuwa asidi ni kemikali chungu na kali. Samsoni katika *Bustani* anadokeza kuwa, hakufahamu lililosibu ila nati moja ilifyatuka na papo hapo mtambo ukafunguka. Punde tu baada ya nati kufyatuka gesi na asidi vikatoka kwa kishindo. Asidi huyeyusha viumbe vyenye uhai na visivyo hai. Mathalani, watu watatu katika kiwanda cha kemikali cha Saga Saga waliliwa ngozi na asidi miguuni. Watu wengine waliathirika kutokana na gesi. Ingawa waliosalia hawakupata majeraha makubwa, vikohozi na mafua viliwasomba wote. Hili ni zao la matumizi ya vifaa bila kuvitunza wala kuvifanyia marekebisho ya muda kwa muda. Utepetevu huu hutokana na kutafuta usawa kati ya maendeleo ya kiuchumi na uhifadhi wa mazingira. Ushirikiano wa kimataifa, mazoea ya maendeleo endelevu na uwekezaji wa kudumu vinaweza kusaidia kukabiliana na hatari ya

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

matumizi mabaya ya vifaa katika mataifa ya ulimwengu wa tatu.

Doricas na Mama Mohamed walipoliacha daraja wakielekea hospitali ya serikali ya Wilaya ya Siza katika *Bustani*, walilikaribia jaa kuu la taka la Mji wa Siza. Upepo nao ulivuma kuelekea kwao na kuwapulizia harufu mbaya ambayo haikuvumilika. Kwa mujibu wa Tuki (2013; 2014), jaa ni mahali maalum palipotengwa kutupa taka. Wote wawili waliziba pua na midomo yao kwa kanga zao na wakaongeza mwendo kupotelea shombo. Matumizi mabaya ya vifaa kama vile, jaa la taka yanachangia pakubwa kuchafua mazingira na kusababisha ufukara na nduli kwa binadamu na wanyama kwa jumla. Butler (2022) anasisitiza kuwa, matumizi mabaya ya mashine na teknolojia yanaweza kuchangia uchafuzi wa mazingira na maafa kupitia uzalishaji na uchafuzi wa hewa, uchafuzi wa maji, uharibifu wa udongo, kelele, uzalishaji wa taka, uharibifu wa misitu na makazi, uzalishaji wa gesi chafuzi na kutumia rasilimali asilia kupita kiwango.

Uchafuzi wa mazingira kupitia matumizi mabaya ya vifaa husababisha ufukara, ukame kutokana na kiangazi na mvua ya asidi, maradhi kutokana na uchafuzi wa maeneo na hewa, na hatimaye maafa. Kwa mfano, Doricas na Mama Mohamed walipolikaribia jaa lile, waliwaona watu wa kila umri wakichakurachakura kwa lengo la kupata kipato chao cha siku. Hili linadhihirisha ufukara unaopaliliwa na utegemezi wa taka na baadhi ya wananchi. Isitoshe, wanyama pia wanaokosa lishe wanageukia taka katika mazingira dhoofu kama lishe ya pekee. Mwandishi Mbogo anadhihirisha hali hii katika *Bustani* anapoeleza kuwa, “Ng’ombe, mbuzi na hasa nguruwe pia walikuwa wameinama wakifaidi takataka zile za chachu, za chumvichumvi, za ugwadu, za uchungu, zilizooza na kadhalika.” (uk. 12). Hakika umaskini unaozalishwa na mazingira chafu unawaathiri wanadamu na wanyama mtawalia katika mataifa mengi fukara ulimwenguni. Hili linawiana na kauli ya Howarth (1996) na Slovic na wenzake (2020) kuwa, umaskini unaotokana na namna ambavyo binadamu huwa anatagusana na mazingira huweza kuchangia uchafuzi wa mazingira kupitia uchche katika upatikanaji wa teknolojia safi; ufyekaji wa miti; usimamizi duni wa taka; kuwa tegemezi kwa vyanzo vya nishati vinavyochafua; elimu finyu kuhusu mazingira; uzazi kwa mabadiliko ya tabianchi pamoja na ujenzi wa viwanda visivyo rasmi na vyenye uchafuzi.

Jaa la taka katika *Bustani* linatembelewa na watoto wanaoathirika kiafya na kijamii. Katika maeneo chafu, hususani barani Afrika watoto huwa mstari wa mbele wa kuathirika na maradhi, njaa na maafa kuliko watu wazima. Bergthaller na Horn (2020) wakikubaliana na mawazo ya mtafiti wanasisitiza kuwa, watoto wanaoishi katika mazingira yaliyochafuliwa hukumbana na madhara aina aina kama vile; matatizo ya pumzi, maradhi yatokanayo na maji chafu nay a kuambukiza, ukosefu wa lishe bora, athari za niurolojia, maendeleo duni ya kufikiri, huwa hatarini zaidi kwa mabadiliko ya tabianchi pamoja na upungufu na au ukosefu wa upatikanaji wa huduma za afya. Watoto wa miaka minane hivi wanabarizi uvundo wa jaa lile. Nguo zao zilikuwa chafu na zilizochakaa. Miili yao iliepuka maji kwa muda mrefu na kupelekea kupata uchafu. Mmoja wa vijana wale alikuwa na donda moja kichwani lililoonekana kutoa usaha na majimaji. Donda lenyewe lilikuwa na rangi ya zambarau. Uchafu waliookota mle jaani ulizorotesha hali zao za kiafya.

Mwenye kidonda kwa mfano, alishika chupa ya dawa mkononi mwake wa kulia na sindano za kutibia wagonjwa hospitali kwa ule wa kushoto. Kijana wa pili naye anatokwa na kamasi kila wakati na mwili wake unamwasha vikali. Kadhalika, alikuwa na maradhi ya kujikuna mwilini. Ndiposa alipangusa kamasi kwa mkono mmoja na wa pili akautumia kujikwangua kwa makucha yake meusi na marefu. Kwa wakati mmoja alijikuna ubavuni, kisha tumboni na kadhalika mgongoni, kichwa na sehemu zingine za mwili. Haya yalizalishwa na uchafu wa jaa la taka la Siza. Hivyo, ni vyema kupunguza athari za uchafuzi ili kuboresha ustawi wa watoto na mazingira kwa kuboresha sheria za mazingira, kukuza vyanzo vya nishati safi, kutoa upatikanaji

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

wa maji safi na huduma za kujisafi, kuboresha miundombinu ya afya na kuongeza uelewa kuhusu umuhimu wa uhifadhi wa mazingira kwa afya ya watoto.

Hata hivyo, ingawa wengi wanateseka kutokana na athari hasi za mazingira yenye uchafuzi kuna matajiri wanaotajirika zaidi. Mathalani, lile jaa la taka lilisheheni vinono, mabaki na mapochopocho yaliyooza na yenye kemikali sumu kwa binadamu lakini yaliyowafaa nguruwe pakubwa. Jonalisti anapoliangalia kundi la nguruwe likipiga mbio kuelekea katikati ya lile jaa la taka, anakiri kuwa walikuwa wachafu lakini walionona kupindukia. Tunaelezwa na mwandishi wa *Bustani* kuwa, "... hapa jaani nguruwe wamepata uhondo. Mwenyewe tajiri atajipatia fedha nyingi." (uk. 23). Hivyo kutokana na ubaguzi na utabaka matajiri hunufaika huku maskini wakiteseka na kuangamia. Quick (2004) na Garrard (2007; 2023) wanaongeza kuwa, wenye uwezo huyapujua mazingira zaidi kuliko wanyonge ulimwenguni hususani katika maeneo yanayotawaliwa na dhuluma za kila aina.

Kulingana na Jonalisti katika *Bustani*, katika gazeti la *New Era* anafafanua kuwa, kiwanda cha kemikali cha Sagasaga kinaendeleza uchafuzi na uharibifu wa mazingira na hatimaye maafa. Anapambanua kuwa, katika eneo la Siza mabati ya nyumba na mageti ya chuma yameliwa na yanaendelea kutobolewa kwa hewa ya sumu na mvua za asidi zinazotokana na kiwanda cha kemikali cha Sagasaga. Waithiru (2022a) akikubaliana na mawazo ya mtafiti anaeleza kuwa, katika mataifa mengi barani Afrika, hali ya hewa imedorora na imesheheni huzuni, maradhi na maafa kutokana na kemikali nyingi hatari zinazoachiliwa hewani na viwanda visivyojali be wala te afya na uhai wa wanjamii. Ingawa mataifa mengi ulimwenguni hujiendeleza kupitia uvumbuzi na uzalishaji wa rasilimali katika viwanda, maendeleo haya huja kwa kuyagharimu mazingira uhai wao na hatimaye uhai wa binadamu ambao hufungamana moja kwa moja na mazingira hayo hukauka. Hali hii inafungamana na mhimili wa Nadharia ya Uhakikimazingira ya maendeleo endelevu. Chandler na wenzake (2020) wanasisitiza kuwa, ukosefu wa usawa kati ya shughuli za maendeleo ya kiuchumi, uekezaji na uhifadhi wa mazingira ndilo tatizo kuu linalosababisha bonde pana na refu linaloendelea kuudidimiza ulimwengu katika mauaji ya mazingira yake kwa juhudi zake mwenyewe.

Ingawa mvua na matope huashiria shibe, amani na utulivu katika jamii, Katama Mkangi amevitumia kuusawiri umaskini kutokana na uwezo wao wa kukwamiza na kuzorotesha chumi tofautitofauti ulimwenguni. Hiki ni kinyume na matarajio ya kawaida, ambapo binadamu hunufaika na mvua kwa kupata maji, mimea kunawiri na hivyo chakula kupatikana kwa wingi. Wanyama nao hupata majani ya kutosha na hili huimarisha usawa katika kiwango cha wanyama katika ekolojia. Hili linafungamana na mhimili wa maumbile ambao husisitiza haja ya urari kati ya hali za kimaumbile (Nayar, 2010). Kwa mujibu wa mtunzi Mkangi kupitia mhusika mama Fofi, maumbile yanapalilia ulofa kutokana na athari za shughuli za kila siku za binadamu. Kwa mfano, anataja katika *Mafuta* kuwa, mvua na matope ni vikwazo vya kuzorotesha juhudi za binadamu za kukabiliana na ufukara. Binadamu anapopalilia na kuhifadhi mbawa za kumbikumbi ananuia kuziimarisha na hivyo kuimarisha uchumi wake, mifumo yake ya kijamii na kisiasa kimwavuli. Mama Fofi anasisitiza kuwa, mbawa zinazoanguka matopeni huzidi kunyeshewa na kupeperushwa matopeni na upepo unapovuma. Hili linaashiria athari za maumbile katika maisha ya binadamu zinazochangia ufukara. Mama Fofi anasisitiza katika *Mafuta* kuwa maumbile yalikuwa kizingiti katika jitihada za binadamu za kujiendeleza kiuchumi. (uk. 31).

Vyombo spesheli vinavyopatikana kwenye chumba cha kuhifadhi vipuli vya figo na mioyo kabla ya kusafirishwa Ughaibuni vinaashiria maangamizi kupitia dhima yavyo. Profesa Williams na Dkt Charles katika *Vipuli* wanadhihirisha hili kupitia kupendezwa kwao na namna vyombo vile spesheli vya kuhifadhia vipuli vilivyowekwa kwa ustadi. Hili linaashiria namna maafa hufanikishwa na kupaliliwa kwa vifaa. Mathalani, baada ya kujaribu swichi moja ya

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

chombo kimojayacho cha vyombo vile, wote wanafurahishwa na namna chombo chenyewe kinadhihirisha nyuzi zinazotakiwa kwa uhifadhi bora wa vipuli. Ubora huu unahakikishwa na zebaki inayopanda kwenye glasi nyembamba kisha inasimama sambamba na mshale wa mita unaoashiria nyuzi mwafaka za joto kwenye chombo kile.

Ingawa kifaa hiki ni zao la uvumbuzi wa binadamu, kinaashiria juhudi za binadamu za kupalilia maafa na kujifaidi na vifo vya wenzake kupitia jukumu kinachotekeleza, sio tu kwa mwanadamu mwenye kukitengeneza ila pia kwa mazingira yanayokizingira. Hili linawiana na mhimili wa binadamu dhidi ya maumbile. Hakika, mashine na mitambo aina aina huzalisha vichafuzi vya hewa kama vile, oksidi za nitrojeni, kaboni na chembechembe. Hili husababisha uchafuzi wa hewa na mabadiliko ya hali ya hewa. Ingawa binadamu amepiga hatua katika uvumbuzi wa mashine mbalimbali, mna haja ya kupunguza athari za mazingira zinazosababishwa na mashine kwa kuanzisha teknolojia safi, kukuza mazoea endelevu na kuelekea vyanzo vya nishati mbadala. Kanuni kali mazingira na kampeni za kuwahamasisha watu kuhusu haja ya uhifadhi wa mazingira ni muhimu.

Fedha

Fedha ni nomino ambayo hurejelea madini ya rangi ya bati (Wamitila, 2022; TUKI, 2014; Mdee na wengine, 2015) ambayo hurejelewa pia kama; sarafu, pesa, fulusi, dirhamu, faranga au hata ndarama (Ndalu na wengine, 2014; BAKITA, 2022), kutegemea mazingira na matumizi ya lugha ya eneo husika pamoja na wenyeji wao. Pia huweza kurejelea midia ya kubadilishana huduma au bidhaa inayokubalika na sheria. Fedha katika *Bustani* ni kifaa kinachotumiwa na binadamu ambacho kando na kusawiriwa kama aina ya anthroposenia kinafadhili aina zingine kadhaa za anthroposenia. Kutokana na fedha, Bwana Abdula katika *Bustani* ananunua sigara zinazopelekea uzorotaji wa afya ya Zaituni. Ingawa Zaituni ni taashira ya wanajamii wanaoathirika kiafya na hewa chafu anafaidi uchafuzi wa hewa na mazingira kwa ujumla kwa mpigo huo huo. Mathalani, anaishi bila ufukara na anazalia Bwana Abdula watoto sita ambao baadhi yao wanachangia uchafuzi na uharibifu wa mazingira, kama vile Lyakati anayetumia sheria kuuendeleza na kuulinda.

Kutokana na fedha, Dkt Silika anamhakikishia Bwana Abdula kuwa hamkuwa na la kumshtua hata kabla ya kumpima Zaituni na kupata matokeo. Anataja katika *Bustani* kuwa, "*In any case, you don't have to worry very much*." (uk. 46). Dawa za usingizi anazotumia Zaituni ili alale hadi asubuhi zinanunuliwa kwa kutumia fedha. Tumbaku itokanayo na sigara avutazo Bwana Abdula hugharimu fedha. Ikumbukwe kwamba, tumbaku inachangia uchafuzi wa mazingira pakubwa. Zaituni anaeleza kuwa, mumewe alipoinama kumbusu shavuni aliihisi harufu ya tumbaku aliyoizoea. Hili linaonyesha kuwa fedha zinapalilia uchafuzi na uharibifu sio tu wa mazingira ila wa afya ya binadamu kila wakati. Ndiposa Zaituni anaeleza kuwa alikuwa ameizoea ile harufu ya tumbaku. Hakika fedha huchangia pakubwa katika uchafuzi wa mazingira kupitia njia mbalimbali. Kwa mfano, viwanda vinavyolenga faida vinaweza kuweka kipaumbele kwa kupunguza gharama kuliko kuzingatia mazoea mwafaka na ya manufaa kwa mazingira. Hata hivyo, matumizi yenye dhamana ya rasilimali za kifedha yanaweza kusaidia mazoea endelevu na miradi ya kupunguza uchafuzi.

Aidha, vita dhidi ya uchafuzi wa mazingira vinatingwa na kukwamizwa na fedha. Mathalani, Bwana Abdula anaeleza katika *Bustani* kuwa vita vya kwanza dhidi ya watu walioupinga ujenzi wa kiwanda cha Sagasaga pale Siza vilididimizwa kwa kutumia fedha. Baadhi ya viongozi wa siasa, wananchi pamoja na viongozi wa dini walipinga ujenzi ule na walipiga kelele kweli. Hata hivyo, fedha zilipotumiwa katika mazingira ambamo uongozi na utawala mbovu ulishamiri, tamaa na ubinafsi-uchoyo yaliimarika na kudhihirika kupitia ujenzi wa kiwanda kile cha kemikali cha Sagasaga. Kelele za wale viongozi zilikuwa bure kwa sababu fedha zilizizima mara moja. Mtunzi Mbogo anafafanua katika *Bustani* kuwa, "Adui zake walitumia maneno, naye Bwana Abdula

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

akayajibu mapigo hayo kwa silaha yake ya fedha. Aliuzoea msemo wake maarufu: ‘penye udhia, penyeza rupia’. (uk. 47). Bwana Abdula alielewa fika kuwa fedha zilikuwa na uwezo wa kubatilisha haki na kutoa leseni hadi pasipofaa na hivyo kupalilia unajisi wa mazingira na maadili ya binadamu. Katika mataifa mengi fukara barani Afrika, matajiri huchangia uchafuzi wa mazingira kwa kuwekeza kwenye viwanda na biashara zinazoweka faida mbele ya ustawi wa mazingira.

Mhusika Bwana Abdula anaeleza kuwa tatizo na udhaifu wa viongozi waliokuwa na madaraka ya kutoa leseni lilikuwa la kutatuliwa kwa fedha. Aidha, vurugu dhidi ya mazingira linafadhiliwa na kupaliliwa na fedha. Kujengwa kwa kiwanda cha kemikali kulizalisha vurugu dhidi ya mazingira na ndiposa baadhi ya viongozi wa siasa, wananchi na viongozi wa dini walikuwa wanapinga ujenzi ule. Fedha huweza kutumiwa kukemea ufukara. Hata hivyo, tamaa, ubinafsi na ufisadi husababisha uzalishaji na uhifadhi wa mazingira chafu. Uchafuzi na uharibifu wa mazingira hushamiri sana katika mazingira yenye utajiri na yanayotawaliwa na umaskini ingawa hukita mizizi zaidi katika yale yanayodhibitiwa na ulofa na athari zake huwa kubwa na hasi dhidi ya wanajamii hohehahe. Wanasiasa na viongozi wengi barani Afrika hukulia katika mazingira ya kimaskini na hili hupelekea wengi wao kuwa na tamaa ya utajiri. Katika hali hii mazingira hunajisiwa pakubwa.

Bwana Abdula alipojua kamati ya kutoa leseni alijibidiisha na kubaini tatizo lililomsumbua kila mmoja au kilichompendeza sana kila mwanakamati. Mathalani, alifanya utafiti na kutambua kuwa mwenyekiti wa kamati ya kutia leseni alikuwa na mradi wa ujenzi wa nyumba ya ghorofa moja lakini alikuwa amekwama kutokana na upungufu wa fedha. Aidha, viongozi wenye ubinafsi, tamaa na ufisadi barani Afrika mara nyingi huchangia uchafuzi wa mazingira kwa kutoa kipaumbele kwa faida binafsi badala ya sera endelevu. Huweza kutoa leseni kwa viwanda vinavyozalisha uharibifu na uchafuzi wa mazingira kufanya kazi bila kanuni za kutosha. Hivyo, viwanda hivi kutokana na fedha nyingi husababisha uchafuzi wa hewa, maji na ardhi, ukichochea athari kwa mazingira na afya ya jamii. Kutatua matatizo haya kunahitaji kuimarisha utawala wenye uwajibikaji na kukuza sera zinazothamini mazingira.

Bwana Abdula alitumia upungufu ule na kujaza lori tatu za matofali na kuyamwaga kwenye uwanja wa nyumba aliyokuwa anajenga mwenyekiti wa kamati ya kutoa leseni na kabla ya jua kutua siku ile, Bwana Abdula alikuwa na leseni. Kwa upande mwingine aliwatafutia watoto wa ujumbe ufadhili wa masomo na wengine aliwapatia fedha taslimu na haya yalitosha kumpa leseni. Hili linaashiria kuwa mazingira chafu hushamiri katika mazingira yenye ulofa na waduni na hasa sana katika uongozi mbaya. Uongozi mbaya ni mojayazo ya nguzo zilizoongoza utafiti huu. Fedha nazo kama ala zinatumika kupalilia na kunawirisha uharibifu na uchafuzi wa mazingira katika mataifa tofautitofauti barani Afrika. Kwa kuongozwa na mhimili wa uwezo katika uchunguzi wa aina za anthroposenia, fedha zilidhihirika kama kifaa kinachotumiwa na mataifa yenye uwezo kuyadhibiti na kuyatumikisha yale duni, hasa ya Afrika kwa kufifisha thamana ya sarafu yao ili yaendelee kuyatumikia yale kwasi ambayo sarafu yao huwa ya dhamana ya juu zaidi kila wakati. Utawala huu wa sarafu hupelekea utawala wa viongozi wa Afrika kutoka kwa wale wa Ughaibuni katika istilahi ya kitafsida ya utandawazi. Vilevile utandawazi ni mojayazo ya nguzo zilizoongoza uchunguzi wa data ya vifaa kama aina ya anthroposenia.

Simu na Tarakilishi

Binadamu kupitia kifaa chenye namba za kubofya ambacho hutumiwa kupeleka au kupokea ujumbe uliotumwa au kupokea ujumbe baina ya watu wanaowasiliana ambapo mtu mmoja huongea na sauti yake husafirishwa hewani hadi kwa msikilizaji ambaye naye huwa na kifaa kama hicho (Wamitila, 2022; Mdee na wengine, 2015; BAKITA, 2015; Mdee na wengine 2009), anapalilia na kuifanikisha unajisi wa mazingira kwa kufanikisha mawasiliano yanayopalilia uharibifu na uchafuzi wa mazingira. Simu kama

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

kifaa inatumika kuendeleza uchafuzi na uharibifu wa mazingira katika riwaya ya Kiswahili. Kwa mfano, kupitia mhusika Bwana Abdula, mwandishi Mbogo katika *Bustani* anaonyesha na kuashiria simu kama ala ya kuendeleza unajisi wa mazingira na uozo wa maadili na utu wa binadamu. Baada ya Bwana Abdula kusoma magazeti ya *Our Society* na *New Era*, anampigia simu mwanawe Lyakati na kumweleza katika *Bustani* kuwa, "Halo ... ee Lyakati ... umeliona gazeti? O.k basi wacha hiyo kazi uje Sagasaga." (uk. 47). Kwa upande mwingine, mwenyekiti wa kamati ya kutoa leseni anampigia simu Bwana Abdula na kujadili namna ya kufanikisha ujenzi wa kiwanda kilichosababisha uharibifu wa mazingira hapo baadaye. Anampigia simu Bwana Abdula baada ya kuhongwa na lori tatu za matofali yaliyomwagwa kwenye uwanja wa nyumba. Hivyo, kupitia matumizi ya simu ufisadi unashamiri halafu mazingira yanapujuliwa pakubwa. Kabla ya jua kutua baada ya mwenyekiti wa kamati kutoa leseni alimpigia simu Bwana Abdula na kumweleza kuwa leseni ilikuwa imetolewa na angeweza kujenga kiwanda cha kemikali kwa idhini ya serikali.

Kadhalika, binadamu kwa kutumia chombo cha kielektroniki cha kuhifadhi, kukokotoa na kuchanganua jumbe na habari zilizoingizwa pamoja na kuongoza mitambo mbalimbali (TUKI, 2014; BAKITA, 2015; na Mdee na wengine, 2015) analinda njia za kuendeleza maafa ya mazingira. Mtunzi Mbogo katika *Bustani* kwa kujikita katika nguzo za uwezo, utandawazi na uongozi mbaya anadhihirisha kuwa Wamarekani wanatumia kompyuta kupalilia uharibifu wa mazingira katika mataifa yanayojiendeleza. Kwa mujibu wa mhusika Jonalisti, makachero wa Marekani wanatumia data wanazotumbukiza kwenye kompyuta ili kupata mbinu za kulikomesha taifa la Iraq kiuchumi. Kupitia tarakilishi wanaibuka na mbinu za kuiba mafuta ya Iraq kwa kulitumia taifa la Kuweiti kama kikaragosi. Baada ya kuyaiba wanashusha bei ili Sadam Hussein avamie taifa la Kuweiti. Halafu kompyuta ile ile ikawajibu kuwa wangehitaji msaada wa nchi nyingine kabla ya kulivamia taifa la Iraq. Jibu walilopata Wamarekani liliwafaa sana kwa sababu lilikuwa la kuhusisha na kushirikiana na nchi za Ulaya na nyingine za Kiarabu kulivamia taifa la Iraq. Katika vita hivi mazingira yanaharibiwa kupitia umwagaji wa mafuta baharini pamoja na umwagikaji wa damu ambao hunajisi taifa. Kifo kama nguzo ilisaidia katika uchunguzi wa aina za anthroposenia zinazosawiriwa na waandishi wa riwaya nne teule. Vile vile, simu inarahisisha mawasiliano yanayofanikisha unajisi wa mazingira halafu maafa kwa mimea, wanyama na binadamu mtawalia. Kwa mfano, Dkt Matoga na Banko wanafanikisha mipango ya kuingiza bidhaa ambazo hazikuwa zimelipiwa ushuru na zisozofaa nchini mwao kwa kutumia simu. Dkt Matoga anafanikisha mawasiliano kati yake na Profesa Williams kwa kutumia *telex*. Vifaa hivi vinafanikisha shughuli zinazopalilia na kukuza uharibifu wa mazingira, ufukara na maafa. Ingawa shughuli hizi zinafanikishwa na uongozi mbaya, matumizi mabaya ya simu ndiyo yanayofanikisha utekelezi wa vitendo hivi vya maangamizi kwa mazingira na viumbe vilivyomo, hususan binadamu. Uongozi mbaya ni nguzo iliyoongoza uchunguzi wa aina hii ya anthroposenia katika utafiti huu. Ilidhihirika paruwanja kuwa, uongozi mbaya hukuza utamaduni wa shughuli za uchafuzi kutothibitiwa, na hivyo kuathiri vibaya mfumo wa ikolojia na afya ya umma. Juhudi za kutatua matatizo haya zinahitaji kukuza uwazi, uwajibikaji na utawala wenye kuzingatia mazingira, jambo ambalo ni muhali barani Afrika.

Kitanda na Mafuta

Kimsingi, mafuta ni kiowevu cha uto kinachotokana na matunda au mbegu za mimea kama vile nazi, karanga au mbegu za pamba. Pia ni kiowevu kinachotokana na madini ambacho hutengenezwa mafuta ya taa, petroli na dizeli (Wamitila, 2022; BAKITA, 2015; Mdee na wengine, 2015; Ndalu na wengine, 2014). Hata hivyo, mafuta yanayorejelewa na Katama Mkangi katika *Mafuta* ni kiowevu kinachotokana na matunda au mbegu za mimea ila si kile cha madini wala si nyama iliyonona iliyo ndani ya mnyama na kwenye nundu ya ng'ombe au mkia wa kondoo

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

(BAKITA, 2022; Mdee na wengine, 2009). Kwa upande mwingine, kitanda ni kifaa, aghalabu cha pembe nne chenye miguu minne kinachotengenezwa kwa mbao, miti au chuma, kinachotumiwa kwa kulalia (BAKITA, 2022; Wamitila, 2022; Ndalu na wengine, 2014). Hivyo, vifaa hivi hununuliwa kutuliza, kuliwaza na kuburudisha katika maisha ya binadamu. Hata hivyo, kama aina ya anthroposenia vinamsababishia binadamu majuto, dhiki, maradhi, chuki, ubaguzi, utabaka, ulofa na wakati mwingi maafa, katika riwaya ya *Mafuta*.

Mafuta yanayohitajika mja ajipake ili aweze kukilalia kitanda pamoja na kitanda chenyewe ni hila zinazosababisha unajisi wa maadili, utu na mazingira kwa jumla. Uhaba wa mafuta unasababisha watu wengi kukosa fursa au uteule wa kukilalia kitanda, jambo ambalo linazalisha uharibifu wa mazingira katika misingi ya ubaguzi na utabaka. Ubaguzi na utabaka huu unazalisha walalahoi wengi wasio na mbele wala nyuma. Aidha, makao kwao ni popote wanapopata pa kujilaza kutokana na uchovu, manyanyaso na ubaguzi yasababishwayo na viongozi fisadi, wenye ubinafsi na dhoofu. Kwa mfano, Mtue anapokuwa akizunguka hapa na pale anampata binadamu mwenzake kwenye kidimbwi cha matope akiwa amelala usingizi wa fofofo. Mwandishi wa *Mafuta* anaeleza kuwa, “Alijikuta akisozana na kidimbwi cha matope. ... alivuta makohozi na akawa yu tayari kuyatema humo kidimbwini.” (uk. 9). Katika mazingira chafu na duni wanyonge wanatendewa unyama kwa wenyewe kudunishwa na kunyimwa haki msingi za binadamu. Kidimbwi chenyewe kinaashiria mataifa fukara ulimwenguni ambayo yanapaliliwa na ufukara, uongozi mbaya halafu mazingira dhoofu.

Matope anadhihirisha hali hii anapomwambia Mtue katika *Mafuta* kuwa, “Wewe wapitia hapa, na pengine ulikuwa karibu kunitupia makohozi ama hata kunikojolea – kwani vyote hivi nishatendewa.” (uk. 9). Ubaguzi na umaskini vinamvua binadamu heshima na utu wake na badala yake kumvika unyama, kiwango kwamba analala matopeni mahali pa mabata, kuku na vifaranga vyao. Kinachobainika ni kuwa, ingawa rasilimali zinazotengeneza mafuta kama vile, matunda, mbegu za mimea; na zinazotengeneza kitanda kama vile, mbao, miti au chuma huzalishwa na mazingira, uongozi mbaya unaposhamiri na kuutawala ulimwengu unageuza dhima ya mafuta na kitanda ya kuburudisha na kuifanya utumwa wa kuchukiza na hata wa kumwangamiza binadamu. Hili linawiana na kauli ya akina Davis na Heather (2015) kuwa, anthroposenia kando na kunyonga ulimwengu kiuchumi, kimazingira, kiitikadi, kidesturi, kisiasa na kijamii kwa jumla huzalisha utumwa wa kila namna. Hali hii inamdhihirikia Mtue na kumghasi mno anapoikumbuka sura ya Matope pamoja na wale wengine waliotapakaa kwenye kidimbwi cha matope. Uongozi mbaya kando na kupalilia unajisi wa mazingira husababisha vifo kwa wanyama na watu.

Mafuta kama aina ya anthroposenia yamegubikwa na uzandiki na hila nyingi. Masharti yanayotimizwa na mteule ili aweze kuuweka uteule wake na hatimaye apate fursa ya kukilalia kitanda yanaashiria hila na sheria zinazowekwa na binadamu, hasa watawala na matajiri kuulinda na kuuhifadhi ubaguzi na utabaka kwa minajili ya manufaa yao pekee. Kaida na masharti haya ya hila yanafichwa katika unafiki na upofu wa utabaka, ufisadi na elimu dhoofu ili kuwapumbaza wanyonge ambao wengi hufa wakipania kuvuka kutoka tabaka la waduni hadi la wenye uwezo, mali na nafasi katika jamii. Zile namna saba za mafuta zinapalilia chuki, ushindani na maangamizi baina ya watu kwa lengo la kuulinda na kuuendeleza unyama na unajisi wa mazingira ili kuwanufaisha matajiri wachache huku walalahoi wakiendelea kuteseka, kutumikishwa na halafu kufa. Lara, Peta na Denise (2018) na Sritama (2022) wakikubaliana na mawazo ya mtafiti wanaeleza kuwa, anthroposenia hunenepeshwa na jasho la maskini, juhudi zao pamoja na damu yao ilhali matunda yake huwanenepesha viongozi na matajiri.

Hata hivyo, wanadokeza kuwa, hatimaye matunda yale yale huwaangamiza matajiri kutokana na maradhi yake ya kipekee. Mathalani, mwandishi

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

Mbogo katika riwaya ya *Bustani* anafafanua athari za sigara anazovuta Bwana Abdula kwa mkewe Zaituni anapotaja kuwa, "Zaituni wako ana kansa! ... Na chanzo cha kansa hii ni sigara. Moshi wa sigara." (uk. 81). Hakika, ingawa matajiri ndio wanaosababisha kwa kiwango kikubwa uchafuzi wa mazingira duniani, madhara ya chembechembe ndogo za uchafu hewani na kemikali zinazotolewa na viwanda, sigara, magari, moshi wa taka zinazochomeka na shughuli zingine zinaweza kuzalisha matatizo ya afya kama maradhi ya kupumua, saratani, mzio na hata matatizo ya moyo na mishipa.

Kinyume na Nabea (2023) ambaye anashikilia msimamo kuwa kila utamaduni huwa na mila, desturi na kaida za kuyalinda mazingira kupitia hadithi, miiko, nyimbo na fasihi simulizi kwa jumla, mtunzi Mkangi katika riwaya ya *Mafuta* anadhihirisha kuwa mila za binadamu leo hii zinahifadhi na kupalilia uharibifu na uchafuzi wa mazingira kwa ujumla kupitia utabaka na kubomoa kuta za miiko. Ti anadhihirisha ukweli huu anapotaja kuwa, "... si lazima tabaka ziwepo kwa kufuata mila zetu?" (uk. 20). Swali hili la kibalagha linathibitisha jitihada za binadamu na jamii kwa jumla kuulinda na kuuhifadhi uharibifu wa mazingira. Haya yote yanafanikishwa na mafuta kwa jumla. Sheria na masharti yanayowekwa yanadumisha maafa kupitia utabaka. Ti anathibitisha hili katika *Mafuta* anaposisitiza kuwa, "... sheria na masharti ... yamewekwa kusudi ili kudumisha hizi tabaka." (uk. 20). Utabaka, hasa wa kimazingira unaodumishwa na viongozi wengi katika mataifa fukara kama vile ya Afrika huchangia pakubwa katika unajisi wa mazingira. Ingawa tamaduni nyingi za binadamu, mila na desturi zina wajibu mkubwa katika uhifadhi wa mazingira, leo hii zimedenguliwa na kugeuka kuwa za maangamizi kwa mazingira na kwa binadamu mwenyewe. Hili ni kinyume na kauli ya Nayar (2010) kuwa, kwa mujibu wa mhimili wa utamaduni na mazingira wa Nadharia ya Uhakikimazingira, utamaduni mwafaka na madhubuti hupitisha maarifa ya jadi kupitia vizazi kuhusu mbinu endelevu za usimamizi wa rasilimali, kama vile kilimo cha zamu na makubaliano ya matumizi ya ardhi kwa pamoja. Hizi mila hujenga hisia ya uwajibikaji na ushirikiano na mazingira na kuchangia katika juhudi za uhifadhi wa muda mrefu kinyume na inavyodhihirika katika *Mafuta*, *Bustani* na *Vipuli* ambapo kupitia viongozi vikaragosi mataifa yenye uwezo huyatawala na kuyapujua mazingira ya mataifa duni.

Kitanda kinasawiri utumwa kupitia hila, ujinga na ubaguzi unaozalisha utabaka. Kwa mfano, Gweni katika *Mafuta* anaudhihirisha mchango wa kitanda katika kupalilia uozo wa maadili na utu kupitia ulaghai unachokihifadhi anapoeleza kuhusu mfalme aliyedanganywa hadi mwenyewe akajidanganya. Kutokana na tamaa, ubinafsi na uchoyo, mfalme alitaka kuwa kiumbe tofauti na binadamu wengine. Jambo hili lilimsumbua na kumtatiza mno. Mshonaji nguo akamfahamisha mfalme kuwa angemshonea joho la thamani ya ajabu. Hata hivyo, nguo yenyewe ilikuwa hewa kwani mfalme alidhihirisha uchi wake kamili kwa mawaziri, majemedari, watu wote mashuhuri waliokuwepo pamoja na wananchi wote kwa jumla. Ikizingatiwa kwamba hila ni mojawapo ya nguzo za uharibifu wa mazingira kwa ujumla hasa kupitia viongozi wenye ubinafsi-uchoyo, mwandishi wa *Mafuta* anadhihirisha kuwa matatizo mengi yanayolibambua bara la Afrika hadhi na uzuri wake wa kimazingira kwa kulianika likawa kama jangwa, ni hila ambazo hupaliliwa na viongozi wenyewe na washauri wao.

HITIMISHO

Makala haya yamejadili nafasi ya vifaa katika kukuuza anthroposenia katika riwaya mbili za Emmanuel Mbogo na moja ya Katama Mkangi. Mjadala huu uliongozwa na nguzo za maendeleo endelevu, utandawazi na uongozi mbaya za Nadharia ya Uhakikimazingira. Waandishi hawa wamefanikiwa kuwasilisha ujumbe lengwa kwa ufanifu kupitia mjadala kuhusu nafasi ya vifaa katika kuuuza na kuendeza anthroposenia katika riwaya ya Kiswahili. Vifaa kama vile viwanda, jaa za taka, fedha, mafuta, kitanda na mafuta vimetumiwa na waandishi wa riwaya husika kusawiri nafasi yao katika kukuuza na kuendeleza

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

anthroposenia ulimwenguni kupitia kazi za kisanaa. Waandishi wa riwaya hizi tatu wamefanikiwa kudhihirisha paruwanja uchafuzi na uharibifu wa mazingira katika anthroposenia kama zao la shughuli za kila siku za mwanadamu.

MAREJELEO

Angus, I. (2016). *Facing the Anthropocene*. New York: Monthly Review Press.

BAKITA (2015). *Kamusi Kuu ya Kiswahili*. Nairobi, Kenya: Longhorn Publishers.

BAKITA (2022). Kamusi Kuu ya Kiswahili (3rd ed.). Longhorn Publishers.

Bergthaller, H. & Horn, E. (2020). The Anthropocene: Key Issues for the Humanities (1st ed.). Routledge.

Butler, D. R. (Ed.). (2022). *The Anthropocene (1st ed.)*. Routledge.

Chandler, D., Grove, K. & Wakefield, S. (Eds.). (2020). Resilience in the Anthropocene: Governance and Politics at the End of the World (1st ed.). Routledge.

Davis, H. (2015). Life and Death in the Anthropocene: A Short history of Plastic. In:Heather, Davis and Turpin, Etienne (Eds.). *Art in the Anthropocene: Encounters Among Aesthetics, Politics, Environment and Epistemologies.* London: Open Humanities Press, pp. 347 – 358.

Ellis, E. C. (2018). *Anthropocene A Very Short Introduction*. Oxford: United Kingdom. Oxford University Press.

Feder, H. (Ed.). (2021). Close Reading the Anthropocene (1st ed.). Routledge.

Filipova, L. (2023). Ecocriticism and the Sense of Place (1st ed.). Routledge.

Garrard, G. (2007). Ecocriticism and Education for Sustainability. *In Pedalogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition & Culture*, Vol. 7(3): 359-386. Duke University Press.

Garrard, G. (2023). *Ecocriticism (3rd ed.)*. Routledge.

Glotfelty, C. na Fromm, H. (Eds.). (1996). *Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens and London: The University of Georgia Press.

Howarth, B. R. (1996). Climate Changes and Overlapping Generations. *Journal of Contemporary Economic Policy, 14(4). Pg. 100-111*. https://doi.org/10.1111/j.1465-7287.1996.tb00637.x

Lara, S., Peta, T. & Denise, V. (Eds.). (2018). *Feminist Ecologies: Changing Environments in the Anthropocene*. Cham: Switzerland. Palgrave Macmillan Publishers.

Mbogo, E. (1996). *Vipuli Vya Figo*. Nairobi, Kenya: East African Educational Publishers.

Mbogo, E. (2002). *Bustani ya Edeni*. Nairobi, Kenya: Longhorn Publishers (K).

Mdee, J. S., Njogu, K. na Shafi, A. (2015). *Kamusi ya Karne ya 21*. Nairobi: Kenya. Longhorn Publishers.

Mdee, S., Shafi, A., Kiango, J. Na Njogu, K. (2009). *Kamusi Kamili ya Kiswahili*. Nairobi: Kenya. English Press.

Mkangi, G.C.K. (1984). *Mafuta*. Kijabe Street, Nairobi, Kenya: Heinamann Educational Books (East Africa).

Moore, J. W. (Eds.). (2016). Anthroposecene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism. Oakland, CA: USA. KAIROS PM Press.

Nabea, W. (2023). *Ghafi kawa Safi*. Kenya Literature Bureau.

Nayar, K. P. (2010). Contemporary Literary and Cultural Theory: From Structuralism to Ecocriticism. Delhi, India: Longman.

Article DOI: https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1996

Ndalu, A. E., Babusa, H. & Mirikau, A. S. (2014). *Kamusi Teule ya Kiswahili: Kilele cha Lugha*. Nairobi, Kenya: East African Publishers.

Quick, P. S. (2004). 'An Ecocritical Approach to the Southern Novels of Cormac Mccarthy.' Unpublished PhD Thesis: University of Georgia.

Reno, S. T. (Ed.). (2022). The Anthropocene Approaches and Contexts for Literature and the Humanities (1st ed.). Routledge.

Sklair, L. (Ed.). (2022). The Anthropocene in Global Media: Neutralizing the risk (1st ed.). Routledge.

Slovic, S., Rangarajan, S. & Sarveswaran, V. (Eds.). (2020). Routledge Handbook of Ecocriticism and Environmental Communication (1st ed.). Routledge.

Sritama, C. (2022, Nov. 16th). Off-Shore Aesthetics and Waste in the Ship-Breaking Literature of Bangladesh. South Asian Review Article. Taylor & Francis Group. https://doi.org/10.1080/02759527.2022.2145745

TUKI (2006). *English-Swahili Dictionary*. (3rd ed.). Mauritius. Book Printing Services.

TUKI (2013). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Nairobi: Kenya. Oxford Press.

TUKI (2014). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu* (3rd ed.). Nairobi: Kenya. Oxford University Press.

Waithiru, A. K. (2022a). Symbols of the Sentient House of Usher: An Ecocritic Approach *East African Journal of Education Studies*, 5(2), 369- 376. https://doi.org/10.37284/eajes.5.2.812.

Waithiru, A. K. (2022b). An Evaluation of Environmental Symbolism used in Children Literature: Case Study of *Kijiji Cha Ukame* and *Mazingira Maridadi. East African Journal of Education Studies*, 5(3), 1-10. https://doi.org/10.37284/eajes.5.3.846.

Wallenhorst, N. & Wulf, C. (Eds.). (2023). Handbook of the Anthropocene Humans between Heritage and Future (1st ed.). Springer Publishers.

Wamitila, K. W. (2022). *Kamusi Pevu ya Kiswahili (3rd ed.)*. Nairobi: Vide-Muwa Publisher.

 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.